

Πύλες τῆς μνήμης

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Μένουμε φεύγοντας

Μὰ τί κάνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ θέλουν νὰ ρίξουν μαύρη πέτρα καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὶς πόλεις τους; Τὶς αἰσθάνονται τόσο ἀνοχύρωτες κι εὐάλωτες ὥστε νὰ θέλουν ἢ νὰ καταφύγουν σὲ πολιτείες προστατευμένες ἀπὸ δικούς τους ἀστυ-νόμους ἢ νὰ χωθοῦν σὲ παραμυθένιες πόλεις τύπου Ντίσνεϋ¹;

«Χριστέ μου, πῶς ἔγιναν οἱ πόλεις;» ἀναφωνεῖ ὁ σελιδοπώρος τῆς «Καθημερινῆς» βάνοντας στὰ χεῖλη του φράση τοῦ Μάρτιν Ἐϊμς ἀπὸ *Τὸ Βέλος τοῦ Χρόνου*. «Πίσω μου σ' ἔχω, πόλη» ἐπιγράφει ποίημά του ὁ Ἰωσήφ Δ. Ἀγαπητὸς ἐξορκίζοντας τὸ κακό! Κι ὁ Δ. Μητρόπουλος σὲ δύο χαρακτηριστικὰ σκίτσα του καταγράφει αὐτὸ τὸ «πίσω μου» σὰν κοινὴ στάση ἀνθρώπων καὶ ζώων. Μόνο πού ὁ συνοδός... στὸ τέλος, σὰ νὰ μετανοιώνει καὶ γυρῖζει νὰ ρίξει μιὰ τελευταία ματιὰ κινδυνεύοντας νὰ μεταβληθεῖ σὲ στήλη ἄλατος καὶ ἀναφωνεῖ παραφράζοντας τὸ γνωστὸ στίχο τοῦ ποιητῆ: «ὄπου κι ἂν ρίξω τὸ βλέμμα... ἢ Ἀθήνα μὲ πληγώνει»³.

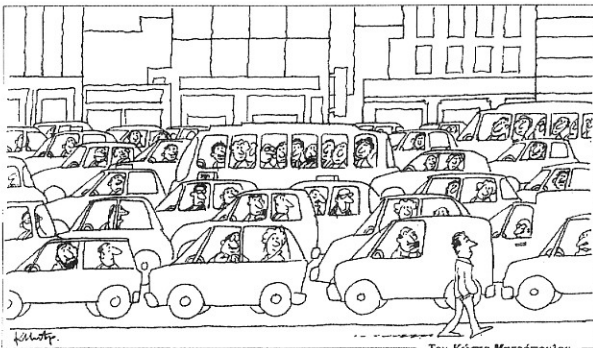
Παρ' ὅλες ὅμως αὐτὲς τὶς ἀρνητικὲς διαπιστώσεις «δὲν μπορεῖ ὅλοι ἐμεῖς, ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος πού στριμώχεται σὲ οὐρές, στὰ λεωφορεῖα, στὰ μίξερα, δυνάρια καὶ τριάρια μὰ καὶ στὰ ὑπόγεια ἀκόμη καὶ στοὺς δρόμους

χωρὶς περιθώρια οὔτε ἀναπνοῆς —πολλὲς φορές— δὲν μπορεῖ, θὰ ἀγαπάει αὐτὴ τὴν πόλη, ἀλλιῶς θὰ ἔβρισκε τρόπους γιὰ νὰ φύγει»⁴. Βλέπετε, καὶ στὰ σκίτσα καὶ στὰ ποιήματα λίγοι εἶναι οἱ... φυγάδες. Γιὰ τοὺς πολλοὺς κάτι θὰ πρέπει νὰ κάνουμε. Ἔτσι κι ἀλλιῶς ἢ δὲν θέλουν ἢ δὲν μποροῦν νὰ φύγουν κι ἔτσι παραμένουν. Ἀνήκουν κι αὐτοὶ στὴν κατηγορία τῶν κατὰ κάποιον τρόπο «περιλειπομένων» κι ὄχι μόνο στὴν πόλη τῶν Ἀθηνῶν.

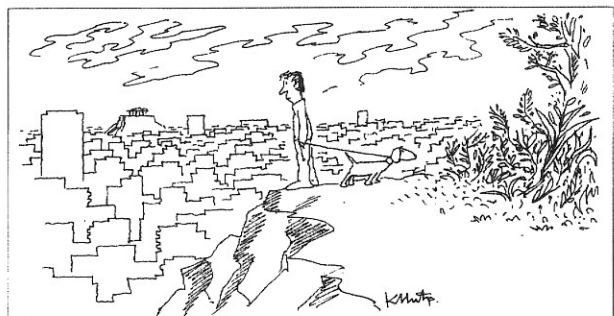
Ἐχουμε ἤδη θίξει σὲ προηγούμενα ἄρθρα μας τὴν προβληματικὴ τῶν συγχρόνων πόλεων γιὰ τοὺς πολίτες τους πού κατανοοῦν «πολίτες χωρὶς πόλη» ἢ ξένοι στὴν ἴδια τὴν πόλη τους καὶ τὶς «προκλήσεις» πού θέτουν οἱ πόλεις στὴν Πρακτικὴ, τὴν Ποιμαντικὴ Θεολογία⁵. Ἡ Ποιμαντικὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἀναπτύσσεται ἐρήμην τῶν πόλεων. Στὴν ἐρημιὰ τους μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ οἰκοδομήσει «ἔνδον πόλεις», μὲ ἐσωτερικὴ συνοχὴ καὶ κοινωνικοὺς ἰστούς, πού νὰ καταργοῦν ἀπὸ μέσα τὸ σχῆμα πού τείνει νὰ ἐπικρατήσῃ σήμερα καὶ ἀπὸ τὰ αὐθαίρετα κτίσματα ὁδηγεῖ στὴν «αὐθαίρετη πόλη»⁶. Πῶς ὅμως θὰ κατορθωθεῖ αὐτὸ τὸ ἐγχείρημα;

Φεύγουμε μένοντας

Πῶς, γιὰ παράδειγμα, ἀντὶ νὰ διαχωρίζου-

Τοῦ Κώστα Μητρόπουλου

Τοῦ Κώστα Μητρόπουλου

με την πόλη σε πόλη έσωτερικού και έξω-
τερικού δακτυλίου, θ' αναζητάμε μια μέσα-
πόλη ή μέσα-Αθήνα, κατά την έκφραση
«μέσα-Ελλάδα» του Ζήσιμου Λορεντζάτου, κι
άντι να ζούμε μία μονοδιάστατη πόλη θα επι-
χειρήσουμε να τη ζήσουμε πολυδιάστατη σε
όλες της τις προεκτάσεις στο χρόνο και στις
έπεκτάσεις της στα περι-χωρά της; Ν' αναζη-
τήσουμε, δηλαδή, τον ζωτικό χωρό-χρονό της.

Κάτι τέτοιο δέν σημαίνει ασφαλώς κανε-
νός είδους φυγή. Δέν φεύγουμε για ν' αποφύ-
γουμε μιάν άμεση, ένοχλητική πολλές φορές
πραγματικότητα, αλλά για να έντάξουμε μέσα
σ' αυτήν και ό,τι άλλο τυχόν μάς διαφεύγει,
ό,τι σε πρώτη ματιά παραμένει άόρατο και
χρειάζεται έρευνητικά να έντείνουμε την
προσοχή μας σκάπτοντας ένδον ή ψάχνοντας
δεξιά κι άριστερά να αναζητήσουμε σημάδια,
άχνάρια ή έξοχες πού θα μάς οδηγήσουν σε
έσοχες και κοιλώματα, πού θα κρύβουν προ-
φυλαγμένα απομεινάκια και πού θα μάς βοη-
θήσουν να συνθέσουμε πληρέστερη την εικό-
να της πραγματικότητας.

Μιά τέτοια αναζήτηση ακόμα και στη γει-
τονιά πού μένουμε θα μάς κάνει να έρθουμε
σε έπαφή με την ιστορία της κι ακόμα με
τους γείτονές μας και τους προγόνους της.
Ακόμα κι αν όλοι είμαστε ξένοι και συμπέ-
σαμε να ζούμε εκεί, θα ένδιαφερθούμε γι'
αυτούς πού έμεναν παλιότερα και γι' αυτά
πού απέμειναν. Η γειτονιά μας δέν θα είναι
ένα ξενοδοχείο ύπνου και λιγότερο φαγητού,
αλλά ένας χώρος πρὸς περιπλάνηση, πρὸς έ-
ξερεύνηση, πρὸς περιήγηση. Αντι ή γειτονιά
μας να είναι κάτι τὸ έγκαταλελειμμένο και τὸ
έρημο, μπορεί να βρει σε μάς μιὰ *ανάδοξη*
οίκογένεια πού θα την περιθάψουμε, θα μά-
θουμε την ιστορία της, θα συνδεθούμε με τὰ
προηγούμενα και θα συνδέσουμε τὸ σήμερα,
με τὸ αύριο και τὸ χτές, έτσι ὅπως ὡραία τὸ
έξέφρασε ὁ ισπανὸς ποιητὴς Antonio Macha-
do στὸ στίχο του: «Και τὸ σήμερα είναι εκεί-
νο τὸ αύριο τοῦ χτές...»⁷.

Ασφαλὼς ενεργώντας έτσι δέν θα παρα-
μείνουμε μόνο στὴ γειτονιά μας, μπορούμε να
υιοθετήσουμε μιάν ὁλόκληρη πόλη για να τη

γνωρίσουμε με τὸν ἴδιο τρόπο ὅλοι μαζί. Η
πόλη και τὰ περίξ της μποροῦν ν' αποτελέ-
σουν ἀντικείμενο έρευνας και γνωριμίας, να
μάθουμε ἐμείς και να μάθουμε τοὺς ἄλλους
γι' αὐτήν.

Αν κάτι τέτοιο είναι χρέος τοῦ καθενός
μας, πολὺ περισσότερο ἀποτελεῖ χρέος τῆς
Ἐκκλησίας ή ποιμαντική ενεργοποίηση τῆς
μνήμης τῶν πόλεων στα πλαίσια μιᾶς ἀστικής
ποιμαντικῆς και ἐνὸς θεραπευτικοῦ τουρι-
σμοῦ⁸. Κάθε Μητρό-πολη ἔχει καθήκον να
συγκροτήσει ἕνα διαχρονικὸ και διατοπικὸ ὀ-
δοιπορικὸ τῆς Μητρό-πόλης και τῶν περίξ της
με ὁδηγοὺς τῆς μορφῆς (ἀγίους και γέροντες,
ἄνδρες και γυναίκες) και τῆς μνήμης, τὴν ἱ-
στορία και τὴν ἐμπειρία (ἐνορίες, ἐκκλησια-
στική και κοινωνική διακονία) τῆς τοπικῆς
Ἐκκλησίας. Ὅπωςδήποτε ἀπαιτεῖται μιὰ κλι-
μάκωση τῶν ενεργειῶν και συντονισμὸς τῆς
δράσεως περισσοτέρων τοῦ ἐνὸς ἀτόμων.
Απὸ κάπου ὁμως πρέπει να ξεκινήσει και με
ἀνθρώπους πού να ἔχουν γνώση και μεράκι,
ἀγάπη για τὴν τέχνη και τὴν ἐπιστήμη για να
μπορέσουν τελικὰ τὰ εὐρήματα να τεθοῦν στὴ
διάθεση τῶν ποιμένων για μιὰ διαποίμανση
μετ' ἐπιστήμης.

Ἐνα έρευνητικὸ πρόγραμμα

Αποφασίσαμε, λοιπόν, να προτείνουμε
στὴ Γραμματεία Ἐπιτροπῆς Ἐρευνῶν τοῦ Ἐ-
θνικοῦ και Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου
Ἀθηνῶν τὴν ἔγκριση ἐνὸς τέτοιου έρευνητι-
κοῦ προγράμματος πού φέρει τὸν τίτλο: *Πό-
λεις και μνήμες. Η Ἀθήνα και τὰ περίξ τῆς*
Ἀττικῆς. Τὸ πρόγραμμα ἐγκρίθηκε με ἐπιστη-
μονικὸ ὑπεύθυνο τὸν ὑπογράφοντα και μέλος
τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ τοῦ προγράμ-
ματος τὸν διδάκτορα τοῦ Τμήματος Κοινωνι-
κῆς Θεολογίας κ. Ἄγγελο Βαλλιανάτο, ἀπο-
σπασμένον ἀπὸ τὴ Μέση Ἐκπαίδευση στὸν
Τομέα Χριστιανικῆς Λατρείας, Ἀγωγῆς και
Διαποίμάνσεως, στα πλαίσια τοῦ ὁποῖου ἐνερ-
γεῖται και ἡ έρευνα, και με τὴ συνδρομὴ πτυ-
χιούχων τοῦ Τμήματος και ἄλλων συνεργα-
τῶν. Χρησιμοποιώντας τῆς ἀρχῆς τῆς «ἐνεργοῦ
έρευνας» ἐννοοῦμε και τὴ συμμετοχὴ στὸ πα-

ρόν πρόγραμμα φοιτητών μας που παρακολουθούν μαθήματα ποιμαντικού περιεχομένου.

Θα είμαστε εύτυχεις, με το τέλος της έρευνητικής προσπάθειας, να ανακοινώσουμε τα αποτελέσματά της στους άρμοδιους φορείς του Πανεπιστημίου, τους υπευθύνους του ποιμαντικού έργου της Έκκλησίας μας και τους σεβαστούς και αγαπητούς αναγνώστες του περιοδικού μας. Προς το παρόν επιχειρούμε, διαβαίνοντας τις «Πύλες της μνήμης», να κινήσουμε ένα όδοιπορικό στο άνεξάντλητο χθές⁹.

1. Βλ. άρθρο της Λήδας Μοσχονά στο περ. «Ραδιοτηλεόραση», Έμπρος για μία ζωή στον επίγειο παράδεισο! (τεύχος 1531, 6-12 Ιανουαρίου 1996, σ. 74).

2. Περ. «Πειραιϊκή Έκκλησία», Ιουλίου - Αυγούστου 1995, σ. 39.

3. Τα σκίτσα του Δ. Μητρόπουλου είναι από «Το Βήμα» της Κυριακής της 12 και 26 Νοεμβρίου 1995, σ. Α 14. Η «παραφραση» προέρχεται από τη στήλη της Έλένης Πετάση, «Προ-βολές» στην «Καθημερινή» που είχε για τίτλο στις 8 Νοεμβρίου 1995: Κακόγουστα.

4. Απόσπασμα του Γ. Στεφανίδη από κείμενό του στο αφιέρωμα για την Αθήνα του περιοδικού που εκδίδει «Νέο Επίπεδο», τεύχος 10, 1991, σ. 254.

5. Βλ. στον «Έφημέριο» της 1 και 15 Ιουνίου 1995, σ. 182-184, 220-221: Έπί γής άλλοτρίας;

6. Στο κείμενο υπαινισσόμαστε τίτλους βιβλίων του Γιώργου Βότση (Πολίτης χωρίς πόλη, εκδ. Καστανιώτη), αλλά ανθολογία διηγημάτων (Ένδον πόλη), και την Αυθαίρετη πόλη του Κώστα Αγγελίδη.

7. Από το ποίημά του: Μια νέα Ισπανία, του 1914. Σε παράθεση από τις Ρωμιές του Ζήσιμου Λορεντζάτου, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1979, σ. 29.

8. Περισσότερα γι' αυτές τις έννοιες βλ. σε άρθρα μου στον «Έφημέριο» ή σε ανάτυπα απ' αυτόν: Πόλεις και μνήμες, ποιμαντική ένεργοποίηση της μνήμης των πόλεων (15 Νοεμβρίου και 1-15 Δεκεμβρίου 1995, σ. 376-378, 400-402): Σύναξη αγάπης και Ένορίες της παλιάς Αθήνας (Μορφές ποιμαντικής διακονίας, Αθήνα 1987, σ. 37-44): Θεραπευτικός τουρισμός (Σύγχρονοι ποιμαντικοί προβληματισμοί, Αθήνα 1988, σ. 55-72): Τα θεμέλιά μου στα βουνά (1-15 Ιανουαρίου 1995, σ. 16-18) πρβλ. Ός δια πυρός, 1-15 Σεπτεμβρίου 1995, σ. 304-305). Όφελιμη για τον παρόντα προβληματισμό θα ήταν ή συσχέτιση του «θεραπευτικού τουρισμού» με την έννοια της «πνευματικής γεωγραφίας» (βλ. Σχεδιάγραμμα πνευματικής γεωγραφίας, στα Στιγμιότυπα και περιπλανήσεις σε δρόμους ποιμαντικής διακονίας, Αθήνα 1985, σ. 82-104).

9. Τον τίτλο του σημερινού μας άρθρου δανειστήκαμε από τον ομώνυμο πίνακα της ζωγράφου Μάρτας Τζοβαρίδου «Πύλες της μνήμης» (λάδι 0,80X1,00), ή οποία σχολιάζοντάς τον σε κάρτα των εκδόσεων τέχνης «Εικαστικές προτάσεις» της Θεσσαλονίκης, γράφει: «όλόγυρά μας, σε όλη την έκταση της Έλληνικής γής, προβάλλουν στο φώς πλήθος μαρτυρίες. Κτίσματα, άγγελια, γλυπτά, είναι το καθένα τους μια πύλη, που την διαβαίνει ή σκέψη μας για να κινήσει ένα όδοιπορικό στο άνεξάντλητο χθές».

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Σειρά «Θεωρία και Πράξη»:

1. Η ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ. Γιατί, τότε και πώς νηστεύουμε. Του άρχμ. Συμεών Π. Κούτσα. Έκδοση ΣΤ'. (Σελίδες 144).
2. ΜΙΚΡΑ ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ. Του νύν Μητροπολ. Ναυπάκτου Έεροθέου. (Σελίδες 144).
3. Η ΠΑΝΟΠΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ. Του άρχμ. Γερβασιού Ραπτοπούλου. (Σελίδες 80).
4. ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ ΕΙΣ ΧΡΙΣΤΟΝ (Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη). Του Γεωργίου Σωτηρίου. (Σελίδες 152).
5. Ο ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ (Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη). Του ίδιου. (Σελίδες 188).
6. ΚΑΤΗΧΗΣΗ ΚΑΙ ΒΑΠΤΙΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ. Του νύν Μητροπ. Ναυπάκτου Έεροθέου. (Σελίδες 216).
7. Η ΕΛΠΙΔΑ. (Σελίδες 152) και
8. ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ, οί θεόπνευστοι κήρυκες του Λόγου. Του Γεωργίου Σωτηρίου. (Σελίδες 220).
9. ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΑΡΡΩΣΤΙΑ κατά την Άγία Γραφή και τους Πατέρες. Του άρχμ. Βασ. Π. Μπακογιάννη. (Σελ. 128).
10. ΑΙΡΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ και οί κακοδοξίες του Παπισμού. Του άρχμ. Γερβ. Ραπτόπουλου. (Σελίδες 248).
11. ΤΟ ΙΕΡΟ ΕΥΧΕΛΑΙΟ. Φάρμακο ζωής και σωτηρίας. Του άρχμ. Χρυσ. Π. Άβαριανού. (Σελίδες 104).
12. ΤΑ ΟΝΕΙΡΑ. Τί λέει ή Ψυχολογία. Η θέση της Έκκλησίας. Του Έναγγ. Γ. Καρακοβούνη. (Σελίδες 88).
13. ΠΛΑΝΕΣ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΕΣ. Του Μητροπ. Ηλείας Γερμανού. (Σελίδες 144).
14. ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΣ. Συνοπτική αναφορά στην ιστορία, την αξία και την προσφορά του. Του Μοναχού Μωυσέως Άγιορείτου. (Σελίδες 120).
15. Η ΘΥΡΑ ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ. Ίερά έξομολόγησις. Του Άρχμ. Χριστοφόρου Γ. Σταυροπούλου. (Σελίδες 208).
16. ΑΜΑΡΤΙΑ ΚΑΙ ΛΥΤΡΩΣΗ. Του Γεωργίου Π. Σωτηρίου. (Σελίδες 216).
17. ΙΕΡΑ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ. Του Πρωτοπρ. Κων. Καλλινίκου. (Σελίδες 208).